

ЛИТЕРАТУРА

1. Попова М.К. Человека в лирике поэтов-елизаветинцев / М.К. Попова, А.Л. Савченко // Человек в культуре Возрождения. – М., 2001. – С. 219 – 224.
2. Грин Д.Р. История Англии и английского народа / Джон Ричард Грин: [пер. с англ.]. – 2-е изд. – М.: Кучково поле; Гиперборея, 2007. – 888 с.
3. Фридман Р.А. «Кодекс» и «законы» куртуазного служения даме в любовной лирике трубадуров / Р.А. Фридман // Ученые записки. – М.: Просвещение, 1966. – Вып. II. – 91 с.
4. Spenser E. «Amoretti»: [Электронный ресурс] / Edmund Spenser. – Режим доступа: <http://theotherpages.org/poems/spenser1.html>.

УДК 821.111-311.4.09»198»(73)Т.Моррисон:396.1

Коминська Н.І.
(Львів, Україна)

ПРОБЛЕМИ ЖІНОЧОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У РОМАНІ ТОНІ МОРРИСОН «УЛЮБЛЕНА»: КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Статтю присвячено проблемі жіночої ідентичності у романі Тоні Моррісон “Улюблена”. Здійснюється аналіз роману крізь призму рабського існування афроамериканців. Розглядається вплив колективної пам’яті на їх свідомість. Простежуються спроби самоідентифікації чорношкірих в параметрах західної цивілізації. Піднімається тема традиційно-релігійної свідомості афроамериканців, де визначальною характеристикою є релігійно-міфологічна картина світу.

Ключові слова: ідентичність, самоідентифікація, свідомість, рабство, колективна пам’ять.

Статья посвящена проблеме женской идентичности в романе Тони Моррисон “Любимая”. Осуществляется анализ романа сквозь призму рабского существования афроамериканцев. Рассматривается влияние коллективной памяти на их сознание. Простеживаются попытки самоидентификации чернокожих в параметрах западной цивилизации. Поднимается тема традиционно-религиозного сознания афроамериканцев, где определяющей характеристикой является религиозно-мифологическая картина мира.

Ключевые слова: идентичность, самоидентификация, сознание, рабство, коллективная память.

The article deals with the problem of women’s identity in Toni Morrison’s novel “Beloved”. The novel is analyzed through the prism of Afro-American slave existence. The article considers the influence of collective memory in their consciousness and observes the attempts of black identity within the parameters of Western civilization.

Key words: identity, self-identity, consciousness, slavery, collective memory.

Творчість видатної афроамериканської письменниці Тоні Моррісон привертає щораз більшу увагу сучасного літературознавства. Її романи перекладаються багатьма мовами світу. Чимало українських та зарубіжних дослідників цікавляться та досліджують їх. У своїх творах Тоні Моррісон проникає у складний світ особистості та суспільства. Її мистецтво відображається у здатності створювати характери, що схожі на людей, вона підтвердила це у одному із своїх інтерв'ю, “Моя робота – це переконання, що герої моїх романів – це такі ж люди як і ми з вами. Я не знаю людей, чиї характери є менш складні ніж ці” [1].

Творчість Тоні Моррісон відкрила новий етап в історії літератури США: афроамериканські письменники поставили собі за ціль пошук місця афроамериканців в історичній картині світу. “Негр й історія – проблема складна, тому що вся історія Америки ніби “виштовхує” негра в позаісторичний час. З іншого боку час і простір Америки – то єдина історична реальність американського негра. А тому епоха зміцнення расової самосвідомості негрів природно характеризується спробами осмислити негра як особистість історичну” [2: 279-280].

Найбільш відмінною характеристикою американського рабства був його расовий чинник. Не беручи до уваги деякі винятки, всі раби були африканцями, а всі африканці були рабами. Це поставило мітку неповноцінності на всіх чорношкірих людей і африканську культуру. Навіть коли раб ставав вільним, він все ще залишався чорним. І навіть ставши вільними людьми, герої роману “Улюблена” ведуть жорстоку внутрішню боротьбу із собою, щоб забути минуле.

Після подій 60-х років, а саме негритянського радикального руху, значно виросла тривожність в лавах білих, підняв голову той первісний страх, який в підсвідомості білих був пов'язаний з чорношкірими. Афроамериканець став сприйматись як жажлива сила, з якою не можна не рахуватись, загальний містичний ореол чорношкірих почав лякати білих. І саме тоді письменниця почала писати про місце чорношкірих в історії США, про їх спроби самоідентифікації в параметрах західної цивілізації.

В основу роману “Улюблена” покладено неординарну вражаючу ситуацію, через яку найефективніше проступає протиприродність рабства: мати, котра перерізує горло власній дитині, яку любить понад усе. Цей епізод, віднесений у минуле, повторюється неодноразово, через сприйняття різних людей, і найдетальніше — через спогади білої людини, котра взагалі з'являється в оповіді нібито спеціально для того, щоб виявитися свідком цієї дії, описати її відчужено, відсторонено, від чого ще більше опуклюється її страшна сутність.

Тоні Моррісон взяла сюжет роману з реальної історії, але переробила її на свій смак. Письменницю зацікавила історія Маргарет Гарнер, рабині, яку спіймали її господарі після втечі. Газетна вирізка, яку побачила Моррісон, розповідала про те, як жінка вбила свою дочку, щоб вберегти її від життя у рабстві. Дізнавшись про цю історію Тоні Моррісон вигадала продовження – дівчинка виросла у потойбічному світі, потім повернулася до матері, пам'ятаючи все, що трапилося між ними. Таким чином життя героїв роману подається через афроамериканське світосприйняття, але акцент робиться на жіночі почуття.

Особливу увагу варто приділити такій специфічній техніці письма, як поєднання фіктивних складових (створення вигаданих географічних місць, вигаданих політичних

груп та діячів) з реалістичним відображенням історичної ситуації, яка слугує тлом для сюжету роману. Роман відкривається зображенням будинку, в якому живуть головні герої. “В 124-м билася злість. Злість і агресивність дитини. Жінки, які жили в будинку, знали це, знали і діти. Довгий час всі вони, кожен по-свому, мирились с приступами цієї злості, але до 1873 року Сет та її донька Денвер залишилися в будинку самі” [3]. Тобто вже з перших сторінок читач усвідомлює, в який історичний момент живуть головні герої роману. Він усвідомлює, що події відбуватимуться невдовзі після Громадянської війни і тому твір одразу ж набуває рис реалістичного роману. Але у творі присутній привид і тому його можна розглядати як зразок готичного роману. А романтичним твір стає через присутність особистісних переживань героїв. Письменниця подає життя головних героїв ніби зсередини, крізь афроамериканський менталітет, світосприйняття.

Особливу роль у романі “Улюблена” відіграє тема традиційно-релігійної свідомості афроамериканців, де визначальною характеристикою є релігійно-міфологічна картина світу. Вся африканська культура полягає в орієнтації на минуле, віра в те, що померлі мають вплив на земне життя є характерною рисою більшості традиційних релігій Африки. І саме тому Сет не дивується і навіть не сумнівається в тому, що її улюблена донька повстала з мертвих і зараз живе з ними в одному будинку.

Важливе значення для афроамериканців відіграє звернення до досвіду предків і колективної пам’яті, яка вбирає в себе все те, що робить народ самобутнім: звичаї, обряди, манеру поведінки, міфологію. Колективна пам’ять як явище, яке не піддається раціональному поясненню, може вбирати в себе образи, походження котрих їх носіям невідомі. Так, під час втечі з Милого дому вагітна Сет постійно порівнює свою дитину з антилопою, хоча сама вона ніколи не бачила антилопи. У цьому випадку антилопа являється символом зв’язку героїні з самобутньою африканською культурою. У цього символу є ще одне, первинне, значення – дика та вільна тварина.

З давніх часів у традиційних африканських релігіях головне місце посідає культ предків, в якому об’єднуються властивості природного і надприродного світів: померлі – істоти іншого виміру, здатні впливати на долю живих людей. В міфології багатьох країн предок виступає посередником між двома світами: земним і потойбічним. Він може розглядатися як добра або зла сила, коли предок причинає зло людині – означає, що людина не виконала свого обов’язку.

Але у романі Т. Моррісон предок являється не посередником, а зв’язною ланкою між теперішнім та минулим. Роль предка в романі “Улюблена” виконує Бебі Сагз. Її образ доповнюється ще й образом проповідника, адже вона читала проповіді на поляні. Ці проповіді були схожі на обрядові церемонії, які завершувалися танцями і приносили полегшення людям. Релігійні обряди відіграють важливу роль у житті афроамериканців. Завдяки їм особистісні характеристики набувають соціальної значущості, включаються в орбіту відносин соціуму. Танцям завжди приділяли велику увагу. Вони були груповими, але головний виконавець вів танок і ритуал. Танок вважався символом єднання, успіху, благополуччя. На Поляні, разом із Бебі Сагз танцювали всі, і чоловіки, і жінки, і навіть малі діти. А “Бебі Сагз, свята, принесила їм в жертву своє велике щедре серце” [3]. С.Чугунова вважає, що “обираючи жінку на цю роль, Тоні Моррісон відходить від канонів чорної церкви, але віддає данину тим великим жінкам, котрі вели чорну общину

до свободи, не давали їй втратити віру в життя” [4: 10]. А й справді, Бебі Сагз закликала людей вірити в благодать, любити свою плоть і не зважати на інших.

Моррісон закликає афроамериканців пам’ятати своє коріння і черпати з нього силу. Вона наголошує на тому, що чорношкірі повинні єднатися, адже їх пов’язує не лише колір шкіри, а й спільна історія та належність до одної етнічної спільноти. Невипадково вигнати привид Улюбленої під силу лише жінкам з чорношкірої общини. “Яксь жінка втала на коліна. Більшість зробили таке ж за її прикладом. Денвер бачила їх опущені голови, але самої молитви не чула – тільки приспів: “Так, так, так, о так! Чуєш мене, Господи? Чуєш? Зроби ж це, Творець наш, здійсни диво” [3]. Під час молитви жінки пригадали своє минуле, “перше, що вони побачили, була зовсім не Денвер, яка сиділа на ганку. То були вони самі, тільки значно молодші, сильніші і настільки спокійні, як заснувши на траві маленькі дівчатка” [3]. Спогади, колективний спів та колективна пам’ять – ось що допомогло жінкам з чорної общини перемогти привид Улюбленої.

“Вона більше ніж пишет, ця письменниця, вона досліджує пам’ять і підсвідомість народу. Література в її руках бере на себе обов’язок психоаналітика: локалізує больові точки і виробляє стратегії лікування. Вона наче проговорює варіанти минулого, майбутнього і теперішнього в надії наштотхнутися на вихід із теперішнього неблагополуччя” так характеризує творчість Тоні Моррісон М. Завьялова [5].

Роман “Улюблена” - це жіночий роман про жіночу долю, у якому письменниця намагається подати афроамериканську історію акцентуючи свою увагу на жінці, її долі, свідомості. Очікування змін у долі чорних американців, особливо жінок, надія на поліпшення їх соціального статусу не полишає героїв протягом усього твору. Головна героїня роману Сет є рішучою людиною, вона робить все, щоб оберекти своїх дітей від рабської долі. На її прикладі письменниця підкреслює жіночу моральну стійкість, волю та рішучість.

Задля свободи своїх дітей Сет наважилася на втечу без жодної підтримки, оскільки її чоловік безслідно зник. Спочатку вона відправила дітей з іншими неграми до Бебі Сагз, яка жила в передмісті Цинцинатті. А потім, самотужки, будучи вагітною, пробиралася крізь хаші, щоб приєднатися до них. Після смерті Улюбленої Сет змушена була піти на ще одну жертву, “Я одразу ж пішла і замовила для тебе надгробок, але в мене не вистарчило грошей, щоб зробити надпис, тому я здійснила, можна сказати, обмін – розраховувалася тим, чим змогла” [3]. Цю ситуацію можна вважати ключовою: у світі рабства і бідності, де люди – це товар, все має свою ціну і ціна є доволі тиранічна.

Жорстока природа рабства перетворює людей і їх ставлення один до одного, у тварин. Тіло раба перетворюється на тваринницьку експлуатаційну власність рабовласника. Після того як у Сет білі люди відібрали молоко, вона розповіла усе місіс Гарнер, а вчитель, дізнавшись про це звелів покарати її. “І вчитель наказав одному з них заголити мені спину і посікти її так, що вийшло ніби як дерево. Воно і зараз там росте” [3]. І хоча Сет ніколи його не бачила та й не побачить, воно є невіддільним від неї, її тіла та спогадів.

Для хазяїна раб залишається не людиною, а лише об’єктом, яким можна користуватися і робити з ним все що заманеться. Проте, коли Сет та інші раби жили у Милому Домі, їх господарі сповідували “іншу модель рабства”. Містер Гарнер ставився до рабів не як до товару, який можна лише використати, він поважав їх та охоче радився стосовно важливих справ. Він називав своїх рабів чоловіками, дозволяв користуватися зброєю,

а також дозволив Халле викупити свою матір, Бебі Сагз, із рабства. Дружина Містера Гарнера повністю підтримувала його у ставленні до рабів. Коли Сет розповіла про свій намір одружитися з Халле Місіс Гарнер подарувала їй сережки, котрі Сет берегла упродовж свого життя. А коли вона поскаржилася, що люди учителя відібрали в неї молоко – хазяйка розплакалася. Місіс Гарнер захистила б її, якби не була така хвора, або принаймні сказала б щось учителю, та через пухлину на горлі вона не могла говорити.

Містер і Місіс Гарнер залишалися взірцем справедливості та людяності для рабів Милого Дому. Проте після смерті хазяїна та з появою нового, життя рабів перетворилося на пекло. Новий господар сповідував класичне ставлення до рабів і почав виправляти “помилки” свого попередника. І саме через ставлення учителя Сет наважилася на втечу.

Те, що відчували раби у Милому Домі, передається через образ півня, якого вони називали Містер, і котрий символізував образ рабовласника. Його ім'я асоціюється з рабством, адже раби саме так зверталися до свого хазяїна. Цей символ з'являється щоразу як герої роману торкаються теми рабства.

Роман досліджує періоди емансипації та реконструкції, звільнення від наслідків доби рабства. Письменниця намагається передати весь жах чорного рабства через міф і надприродне. Очікування змін у долі афроамериканців, надія на поліпшення їх соціального статусу не полишає героїв роману протягом усього твору. Багатоаспектність висвітлення расової та гендерної проблематики, майстерне використання різноманітних композиційних прийомів та стилістичних засобів, визначили парадигматичну роль роману “Улюблена” Тоні Моррісон в афроамериканській літературі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Sun, Kathy. Conversation with Toni Morrison. The Tech. Vol. 112 no. 24 (May 1992). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tech.mit.edu/V112/N24/morrison.24a.html>
2. Денисова Т.Н. Роман і романисти США ХХ століття. – К.; Дніпро, 1990. – 363 с.
3. Моррісон Т. Любимая. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.litportal.ru/genre39/author3765/read/page/1/book17275.html>
4. Чугунова С.И. Фольклорные мотивы в художественной прозе Тони Моррисон: автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. филол. Наук: спец. 10.01.03 / С.И. Чугунова. – Чита, 2008. – 21 с.
5. Завьялова М. Новая женская литература черной Америки. Несколько общих замечаний [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.prof.msu.ru/publ/book3/zav.htm>